

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת דברים תש"ע

בזמן קשה - להסתכל קדימה

רושם ראשון - קשה לשנות

משה רבינו מצוה את שופטי ישראל: "שִׁמְעוּ בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפֹטֶתֶם צְדָקָה, בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרֹ" (דברים א, טז). מה פירוש "שִׁמְעוּ בֵּין אֲחֵיכֶם"? למה לא נאמר בקיצור, "שְׁפֹטוּ צְדָקָה", בלי "שִׁמְעוּ בֵּין אֲחֵיכֶם"? אמרו חז"ל: "שִׁמְעוּ בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפֹטֶתֶם - אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חברו, ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חברו" (סנה' ז, ב). כלומר, שמיעת הטענות ("שִׁמְעוּ") מותרת רק "בֵּין אֲחֵיכֶם" - בנוכחות שני הצדדים, ולא כשרק אחד מהם נוכח.

מה הטעם לזה? למה לא ישמע הדיין דברי בעל דין אחד קודם שיבוא בעל דין השני? הרי ממילא יהיה מוכרח להקדים ולשמע אחד מהם תחילה. אי אפשר לתת לשני אנשים לדבר יחד! אבל האמת היא, שטעם האיסור ברור: אם ישמע הדיין צד אחד ללא שיהיה נוכח שם הצד השני ויוכל לסתור את דבריו לא לתור, עלול להקבע בלב של הדיין רושם מוקדם, שבעל הדין הראשון הוא הצודק, וכשיבוא אחר כך בעל הדין השני, כבר לא יכנסו כל כך טענותיו לאזניו וללבו של הדיין, שכן רושם ראשוני שנקבע בלב קשה לשנות, ונמצא הדין מתעוות (ולכן גם בעלי הדין מזהירים על כך, כנ"ל, מפני שגם עליהם לדאוג שהמשפט יהיה משפט צדק, ולא משפט מעוקל).

היה כאן פעם בישיבה עובד שבא מרוסיה, שסיפר, שפעם אחת כשאפה עם חבריו מצות במחותרת בקייב, לקחו עמם גוי אחד, שיעמוד ויראה כיצד הכל נעשה, כדי שאם יתפסו, יוכל הגוי להעיד שהכל היה חוקי ובסדר. בסוף האפיה אמרו לגוי: הנה ראית, שהכל נעשה כאן רק מקמח וממים, ולא משום דבר אחר! אמר הגוי: נכון! אמרו לו: אולי תרצה לאכול חתיכת מצה, כדי להכיר את טעמה? אמר הגוי, שאינו מוכן לאכול מצה. למה? - כי במצות של יהודים יש דם!... למרות שראה בעיניו שהמצות הוכנו רק מקמח ומים, אבל חינוכו אותו מילדותו שהיהודים מערבים דם במצות, ממילא הוא לא יכול לאכול! זהו כחה של דעה קדומה. כשאדם מכניס משהו ללב, קשה להוציאו משם, גם אם הוא רואה בעיניו אחרת. כל שכן אם לא רואה בעיניו, רק שומע באזניו, כמו הדיין.

"וְלֹא תִתְּוֹרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם"

מסיבה זו, קשה לישראל להתרגל להנהגה הנסית שראו במדבר. אמנם ראו עשר מכות גדולות במצרים, ויורד להם מן כל יום, וקריעת ים סוף, ועוד נסים, ובכל זאת העינים

הרי רואות גם טבע, וכך הורגלו מילדותם, לחשוב במונחים טבעיים. ממילא, אם באים מרגלים ומספרים שיש ערים בצורות בארץ ישראל, ובני ענקים - זה מפחיד. אמנם לפני פחות משנה וחצי ראו שה' הכה כל בכור בארץ מצרים ברגע אחד, וא"כ ודאי לא קשה לו להכות גם כמה ענקים, אבל הורגלנו לכך שענקים זה דבר מפחיד, ממילא גם אם ראינו עשרה נסים גדולים במצרים ועוד נסים רבים במדבר, קשה להוציא מהראש את ההנהגה הטבעית, ולהתרגל לכך שיש הנהגה נסית.

אנו מברכים על הלחם, "המוציא לחם מן הארץ". למה צריך להוסיף "מן הארץ"? מספיק לברך "המוציא לחם", או "הנותן לחם", או "המשיב לחם"! למה להוסיף "מן הארץ"? - כי הדור שנוולד וגדל במדבר, היה רגיל לראות אחרת. היו רגילים לראות, שלחם נופל מהשמים. לא ראו שלחם צומח גם מהארץ. [וב"ספר חסידים" (הוצ' מקיצי נודמים" סי' תתת"מ) מובא באמת, שהיו מברכים על המן "הנותן לחם מן השמים"¹, שהרי הלחם במדבר הגיע מן השמים, ולא מן הארץ]. ממילא, כשבאו לארץ ישראל, וראו שהלחם יוצא מן הארץ, התפעלו מאד, וברכו "המוציא לחם מן הארץ", כדי לציין שגם זה יתכן, שלחם יצא מן הארץ! ממילא נשאר הנוסח כך.

לכן עושים בשבת זכר למן. אוכלים שלוש סעודות זכר למן - מפני ששלוש פעמים נאמר ב"מזמור היום" [י"א אָמַר מֹשֶׁה: אֲכַלְהוּ הָיִם וְהָיָה לָנוּ כְּאִילוֹ נֹאמַר שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים "אֲכַלְהוּ הָיִם"], בוצעים על לחם משנה - כי ירד לנו לחם משנה ביום הששי, ומכסים אותו במפה מלמעלה ומלמטה (ש"ע אר"ח סי' רע"א ס"ט) - זכר למן, שהיה מכוסה מלמעלה ומלמטה כמונח בקופסה (רש"י שם, יג). וכל זה למה? - כדי להזכיר לעצמנו, שיכול לרדת לחם גם מן השמים, ובמדבר אכלנו בשבת לחם משנה מן השמים. לזכור, שיש גם הנהגה אחרת, הנהגה ניסית, חוץ מהנהגה שאנו רגילים לראות תמיד בעינינו. שלא נחשוב, שמה שרואים בעינים, זהו הדבר היחיד שיכול להיות.

"וְלֹא תִתְּוֹרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, ט). למה? - כי הלב והעינים משחדים אותנו. ראיתי במו עיני שיש כאן ענקים! ראיתי במו עיני שיש כאן ערים בצורות! משה מדבר דברים גדולים וטובים, אבל מה לעשות שראינו במו עינינו ענקים וערים בצורות! וזהו שוחד נורא, שמטה את המשפט.

הראשונה שנכשלה במה שראתה בעינים, זוהי חוה. ונתרא האשה פי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים

(ע"י) "תוספת מעשה רב" אות צ"ה, ואם כן אולי מותר לומר גם את הטעם הבא:

בימי משה רבינו, המצב הרוחני של ישראל היה שפיר באופן כללי. אמנם היו כשלונות, בעגל, במרגלים, בשיטים, אבל באופן כללי הם בקו של עליה. יוצאים ממצרים, הולכים להר סיני ומקבלים תורה, משם הולכים לארץ ישראל, ולאחר זמן בונים את בית המקדש. בקיצור, הולכים מחיל אל חיל. ואולם, בימי עזרא, עם ישראל נמצא בשבר גדול. פתאום ראו דבר נורא, שבית המקדש לא מחזיק מעמד, הבבלים שורפים את המקדש, מלכות בית דוד מתפוררת, הסנהדרין נשחטת, ועם ישראל גולה מארצו. אמנם מתחילים לשקם את ההריסות, זרובבל וחבריו בונים שוב את בית המקדש, אבל המקדש החדש מעורר אכזבה. רבים מן העם בוכים, כשהם רואים שאין בבית השני השראת שכינה כמו בבית הראשון (עזרא ג, יב). מה עושה עזרא? - מתקן, שבכל שבת במנחה יקראו בפרשת השבוע הבא. למה? - כדי שנתרגל להסתכל תמיד קדימה. לא להסתכל רק על ההווה, על הפרשה של עכשיו, אלא גם על הפרשה הבאה. גם בשבת חזון אנו קוראים כבר את הפרשה של שבת נחמו, לדעת שתמיד נכונה לנו תחנה חדשה. לא להרגיש שהגענו ל"תחנה סופית" ולשקוע ביאוש. גם במצבים קשים, גם כששועל יוצא מבית קדשי הקדשים, לחשוב תמיד על התחנה הבאה ולא להתייאש.

היום המצב שונה קצת ממה שהיה בימי ר' עקיבא. מצד אחד רואים עדין את השועלים העולים להר הבית, שועלים גוים, וגם שועלים יהודים, אבל מצד שני אנו זוכים לראות גם ילדים וילדות משחקים ברחובות ירושלים. שתי הנבואות מתגשמות מול עינינו. מה עלינו לעשות במצב הזה? עלינו להבין, שבמצב כזה, הברירה היא בידינו, איזה צד יגבר. האם יגבר הצד של השועלים העולים להר הבית וזוממים להפקיע מידיו את הר הבית ואת כל ירושלים, או שיגבר הצד של הילדים והילדות שמשחקים ברחובותיה. ודבר זה הרי תלוי במעשים שלנו. אם המעשים שלנו יקרבו את הגאולה, או ח"ו ירחקו את הגאולה. הגמרא אומרת, שאין כל כך זמן קבוע לגאולה, אלא אם "זכו - אַחֲיִשְׁנָה; לא זכו - בַּעֲתָה" (סנה' צח, א). "בַּעֲתָה" - איננו יודעים מתי זה. אבל "אַחֲיִשְׁנָה" יכול להיות גם היום. "היום - אִם בָּקָלוּ תִשְׁמְעוּ" (תהלים צה, ז. וע"י סנה' שם). נשתדל אפוא להיות מאלה שממהרים את זמן הגאולה, לא מאלה שמאחרים את זמן הגאולה. להשתדל להגביר את הצד של "אַחֲיִשְׁנָה".

אנו יודעים, שמה שיכריע את העתיד, זה לא מה שיאמרו אובמה או אבו מאזן או מישהו אחר, ואפילו לא מה שיאמר בנימין נתניהו, אלא רק מה שאנו נח נ ו נ אומר, זה מה שיכריע את העתיד. חז"ל הרי דרשו, "הקל קול יַעֲקֹב וְהַיְדִים יְדִי עֲשׂוּ" (בראשית כז, כב), "בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות (שישראל עוסקים בתורה ובתפלה), אין הידים יְדִי עֲשׂוּ (עֲשׂוּ אינו יכול להתגבר עליהם). ואם לאו - הידים יְדִי עֲשׂוּ"³ (ב"ר סה, כ). ממילא, כדי שלא יכריעו אובמה ואבו מאזן, צריך שקול יעקב יגבר.

נְחֻמְד הָעֵץ לְהַשְׁפִּיל" (בראשית ג, ו). אמנם ה' אמר לא לאכול מהעץ הזה, אבל העינים רואות עץ נחמד, ולא רואות בו שום סכנה, ממילא העינים משחדות לחשוב שהנחש צודק, וחוה אוכלת מהעץ. אנו צריכים להתרגל לא להאמין למראה עינינו. שהדעה הקדומה שלנו תהיה לעשות את רצון ה', ולא מה שהעינים רואות ומה שהיצר מראה לנו כטוב. לקבוע בלבנו דעה קדומה, שאנו עבדי ה', שרוצים לעשות את רצון ה'. "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל, ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו, ד), זה צריך להיות המושכל הראשון שלנו, ולא שהמושכל הראשון יהיה, שהעולם מתנהל על פי טבע, כפי הנראה לעינים. קשה להגיע לזה, אבל זה מה שהתורה רוצה מאיתנו, שנתרגל לחשוב כך, שה' הוא שמנהיג אותנו, ולא הטבע.

חז"ל הרי מספרים, שר' עקיבא ועוד כמה חכמים "היו עולין לירושלים. כיון שהגיעו להר הצופים, קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים. התחילו הן בוכין, ור' עקיבא מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שכתוב בו וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת (במדבר א, נא), ועכשיו שועלים הלכו בו, ולא נבכה? ! אמר להן: לכך אני מצחק! דכתיב, וְאֶעֱיֵדָה לִי עֲדִים נְאֻמִּים אֶת אֹרֶיָהּ הַכֹּהֵן וְאֶת זִכְרֶיהָ בֵּן בְּכֶרְהָ (ישעיהו ח, ב). וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? [והלא] אוריה במקדש ראשון (ע"י מלכ"ב טז), וזכריה במקדש שני! אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה: באוריה כתיב, לִכְן בְּגַלְלֶכֶם צִיּוֹן שְׂדֵה תַחֲרֹשׁ [וגו'] (מיכה ג, יב).² בזכריה כתיב, עַד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וַיִּזְקְנוּ בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם (זכריה ח, ד). עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה. עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת" (מכות כד, ב). הרי, שרבי עקיבא - שגם הוא מתאבל על החורבן כחבריו, וקורע את בגדיו כמותם - אבל בתוך החורבן והשועלים הוא כבר רואה את חזון הגאולה מתגשם, שזקנים וזקנות יושבים ברחובות ירושלים, "וּרְחֻבוֹת הָעִיר יִמְלֹאוּ יְלָדִים וַיִּלְדוּת מִשְׁחָקִים בְּרַחֲבוֹתֶיהָ" (שם, ה). הוא לא רואה רק מה שהעינים רואות. הוא רואה מה שהשכל רואה. שאם נתקיימה הנבואה על חורבן ירושלים, תתקיים במהרה בימינו גם הנבואה על בנין ירושלים.

קריאת התורה במנחה של שבת - תקוה לעתיד

טוב יותר

גם אצל עזרא מוצאים מבט אל העתיד. הגמרא מביאה, שעזרא תיקן לקרוא בתורה במנחה של שבת, בנוסף לקריאת התורה של שני חמישי ושבת בשחרית שנתקנה ע"י משה רבינו (ב"ק פב, א). בגמרא מבואר, שתקנה זו היתה משום יושבי קרנות [שעוסקים תמיד בסחורה, ואינם שומעים קריאת התורה בשני ובחמישי (רש"י שם)]. אבל כבר אמר הגר"א, שלחז"ל היו תמיד טעמים נוספים לתקנותיהם וגזרותיהם, חוץ מן הטעמים שנתפרשו להדיא

מכח זה נזכה, שהילדים והילדות יוכלו לשחק ברחובות ירושלים בנחת, והשועלים יסתלקו מהר הבית.

חופשת בין הזמנים - מתוך מבט אל הזמן הבא

אחרי תשעה באב, הישיבה ושאר הישיבות יוצאות לפגרה. והנה, גם בזה צריך לראות, שההנהגה שלנו בזמן הפגרה תהיה מתוך מבט אל העתיד - ירידה לצורך עליה. הגמרא הרי מביאה, ששאלו את רב, האם תלמידים הגרים בריחוק מקום מבית המדרש רשאים לבוא אליו מוקדם בבוקר (כשעוד חשוך בחוץ), או שצריכים לחשוש לסכנת הדרכים, ולצאת מביתם רק לאחר שיאיר היום. אמר להם: יכולים לבוא! עלי ועל צוארי! (כלומר: ודאי לא ינזקו, כיון שהולכים לדבר מצוה). שאלו אותו: האם גם לשוב לביתם בסוף היום יוכלו בשעת החשכה? אמר להם: איני יודע (פסחים ח, ב). וקשה לכאורה: הרי חז"ל נחלקו, האם "שלוחי מצוה אינן ניזוקין" הוא רק בהליכה אל המצוה, או גם בחזרה ממנה (שם). וממילא צריך להבין, כיצד סבר רב? אם סבר שרק בהליכה אינן ניזוקין, היה לו לומר שלא יחזרו בחשכה. ואם סבר שגם בחזרה אינן ניזוקין, היה לומר שיכולים לחזור בחשכה. [ולומר שהסתפק בין שתי הדעות, זהו דוחק]. ונראה לבאר כך: רב סבר, ש"שלוחי מצוה אינן ניזוקין" הוא רק בהליכה, ועל החזרה - אין הבטחה שלא יזוקו. אלא שהחזרה, לא תמיד היא רק חזרה. לפעמים החזרה עצמה נחשבת להליכה לדבר מצוה. כיצד? אם אדם חוזר לביתו מפני שב"ה הסדר נגמר ואפשר ללכת לאכול ולישון - זו איננה הליכה לדבר מצוה. אבל אם אדם חוזר לביתו לאכול ולישון כדי שיהיה לו כח ללמוד מחר, הרי אצלו גם החזרה היא הליכה לדבר מצוה! הוא אינו "חוזר" כעת מדבר מצוה, אלא "הולך" לדבר מצוה, להכין עצמו ללימוד של מחר. זהו שאמר רב, שלגבי הליכה לבית המדרש - "עלי ועל צוארי", שהרי זו הליכה לדבר מצוה, ומובטחים שלא ינזקו בדרך. אבל בחזרה הביתה - על זה אי אפשר להבטיח כלום. כי בזה הדבר מסור ללבו של כל אחד ואחד, אם חוזר כדי ללמוד מחר, או שחוזר סתם.

ממילא, כשאנו יוצאים לחופשה, צריך לקוות שהחזרה הביתה תהיה בבחינת "הליכה" לבית המדרש, ולא בבחינת "חזרה" ממנו. כלומר, הולכים הביתה לנוח ולהתחזק לקראת עבודת חודש אלול, ולא שסגרנו את הגמרא

ועכשיו יש חופש, ברוך ה'.

ובאמת, הרי גם ב"בין הזמנים" צריך ללמוד. מצנת תלמוד תורה איננה מצנת עשה שהזמן גרמא. ממילא, גם בין הזמנים חייבים בתלמוד תורה⁴. ומה כדאי ללמוד ב"בין הזמנים"? - כדאי ללמוד דברים שלא מספיקים כל כך ללמוד בישיבה. למשל, לא לומדים את כל התנ"ך בישיבה, לא לומדים ש"ס משניות, ועוד הרבה ספרים שלא מספיקים ללמוד בישיבה. ממילא, אפשר לנצל את בין הזמנים גם לזה, למלא את החסר בנ"ך, בש"ס, ברמב"ם, וגם להבריאת את הגוף. מותר לעשות טיול פה ושם, ללכת ארבע אמות בא"י גם זו מצוה (עי' כתובות קיא, א), וגם הבריאות חשובה, אבל העיקר - לא להרגיש שזו עזיבת הישיבה, אלא הכנה לקראת חודש אלול, שצריך להגיע אליו בכוחות מחוזקים.

צריכים גם להזהר בשמירת העינים עד כמה שניתן, וכן על שמירת הגוף, לא להכנס לסכנות, כפי שדברנו בשבוע שעבר, עד כמה הקפידה התורה על שמירת הגוף.

נתכונן בין הזמנים לימים הגדולים של חודש אלול, ימים של תשובה, ימים של שמחה גדולה, של "אָנִי לְדוֹדֵי וְדוֹדֵי לִי" (שיר השירים ו, ג); שששיגיע הזמן להפגש עם הדוד, נהיה באמת במצב של "אָנִי לְדוֹדֵי", שלא נהיה כל כך רחוקים מהדוד, אלא קרובים אל הדוד, ואז ממילא יש לקוות שיתקיים גם המשך הפסוק - "וְדוֹדֵי לִי". שיהיה אלול של תשובה, אלול של שמחה, של הכנה לקראת ראש השנה ויום הכפורים, הימים הגדולים והקדושים, שאנו כל כך קרובים בהם לקב"ה, ואח"כ סוכות ושמחת תורה, ימי עבודת ה' מתוך שמחה.

נשתדל אפוא להיות עובדי ה' ללא הפסק. לא ששלשה שבועות אין לנו קשר עם הגמרא, ובעוד שלשה שבועות בע"ה שוב נתחיל; אלא כל הזמן נהיה קשורים לתורה, קשורים לעבודת ה', קשורים לישיבה, ובע"ה נחזור בכוחות רעננים לעבודת חודש אלול, ונכתב לחיים טובים וארוכים עם כל בית ישראל, אמן.

השיחה נערכה על פי הבנתו של העורך, וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. וגם הרמ"ע מפאנו (בסוף מאמר שבתות ה') כתב, שלעתיד לבוא בסעודה של לויחה, יוציאו את צנצנת המן שנגנזה (יומא נב, ב), ויאכלו ממנה, ויברכו "המוציא לחם מן השמים". [ועוד כתב בספר חסידים, שגם על עוגת הרצפים שאכל אליהו כשברח למדבר (מלכ"א יט, ו) היה לו לברך כן].
2. ועי' תוס' (מכות כד, ב ד"ה באוריה) שבארו, למה נתייחסה נבואה זו לאוריה הכהן, והלא הנביא מיכה הוא שאמרה.
3. ודרשו כן ממה שנכתב "ה' קל" (חסר ו'), וכאילו נאמר: "ה' קל קול יעקב". דהיינו, כאשר נעשה קולו של יעקב קל, בלי תורה, יְדִי עָשׂוּ שׁוֹלְטִים בו (מפרשי המדרש שם).
4. וכבר אמרו חז"ל, "לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן" (שבת קיט, ב). ועי' במהרש"א (שם ד"ה ואמר רבה) שכתב, שבעוונותינו הרבים, גם בזמננו מצוי העוון הזה, ש"הבחורים מבטלין רוב הימים בבין הזמנים, והולכים ברחובות בביטולים וטוילים..."